

Εικόνες του Άλλου στην ελληνική λογοτεχνία

Τα κομμουνιστικά καθεστώτα και η ελληνική λογοτεχνική παραγωγή

Η περίπτωση των Ελλήνων δεξιών και κεντρώων συγγραφέων

Όγδοο Μάθημα
Lecturer: Petros Marazopoulos
petrosmarazopoulos@gmail.com

Το ιστορικό πλαίσιο-Σύντομη σύνοψη

- Μετά το **τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου**, αρχίζει η περίοδος του **κουμμουνισμού** για τα βαλκανικά κράτη (1945-1990).
- Το **σιδηρούν παραπέτασμα** και τα σοσιαλιστικά καθεστώτα
- Σχέσεις μεταξύ **Ευρώπης και Βαλκανίων**
- Σχέσεις μεταξύ **Ελλάδας και Βαλκανίων**
- Η Ελλάδα και η Δύση. Πώς επηρέασε ο βαλκανικός κομμουνισμός τις εικόνες της Ελλάδας στο φαντασιακό της Δύσης;

Ο ελληνικός λόγος για τα βαλκανικά κομμουνιστικά καθεστώτα- γενικές παρατηρήσεις

- **Απομονωτισμός και περιέργεια** (Έλληνες συγγραφείς, ελληνικό αναγνωστικό κοινό)
- Όσον αφορά την **ταξιδιωτική λογοτεχνία**, τα κείμενα αυξάνονται σε μεγάλο βαθμό
- Γιατί μειώνεται η μυθιστορηματική παραγωγή;
- Ταξιδιωτική λογοτεχνία και έμφαση στις πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές πτυχές
- **Ιδεολογία, προπαγάνδα και λογοτεχνία**
- **Τάση σύγκρισης** της Ελλάδας με τα βαλκανικά κράτη
- Δημιουργείται ένας **σαφής διϋσμός** στο ελληνικό φαντασιακό

Ο κομμουνισμός και η ιδέα της Ευρώπης

- "Μετά τον κομμουνισμό, τα Βαλκάνια αποκτούν ένα κοινό ιστορικό πεπρωμένο" (Mark Mazower)
- Ο κομμουνισμός ως διαχωριστικός παράγοντας μεταξύ Ελλάδας και Βαλκανίων, αλλά και μεταξύ Βαλκανίων και Ευρώπης
- Ο απομονωτισμός και η δημιουργία ενός "κομμουνιστικού, εξωτικού Άλλου".
- Η πορεία της Ελλάδας προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση

Οι Έλληνες αριστεροί συγγραφείς- Μια σύνοψη

- Πού **ανήκουν πολιτικά** αυτοί οι συγγραφείς;
- Ποια είναι τα **επαναλαμβανόμενα μοτίβα και οι ιδέες** στις οποίες αναφέρονται στο έργο τους;
- Πώς περιγράφουν τις **σοσιαλιστικές κοινωνίες**; Σε ποια σημεία δίνουν έμφαση;
- Πώς ορίζουν τον "**Homo Socialisticus**";
- **Γιατί παρέχουν τέτοιες εικόνες**;

Έμφραση στην εκπαίδευση, στην επιστημονική και βιομηχανική πρόοδο, στην ισότητα

Εικόνες των κομμουνιστικών καθεστώτων από Έλληνες δεξιούς και κεντρώους συγγραφείς

- Οι Έλληνες συγγραφείς που αντιτίθενται στην κομμουνιστική ιδεολογία παρέχουν τις περισσότερες φορές εντελώς αρνητικές εικόνες για τα βαλκανικά κομμουνιστικά καθεστώτα
- Συγγραφείς: Γιώργος Θεοτοκάς, Μηνάς Λαμπρινίδης, Μαρία Ράλλη, Παύλος Δημητριάδης
- Η ύπαρξη ουδέτερων αναπαραστάσεων
- Τι συμβαίνει όταν πέφτει το σιδηρούν παραπέτασμα;
- Σύγχρονες απεικονίσεις του βαλκανικού κομμουνισμού στην ελληνική λογοτεχνική παραγωγή
- Προπαγάνδα και ιδεολογία: αποδομώντας τις σοσιαλιστικές κοινωνίες
- Η Εικονολογία ενδιαφέρεται για την αντικειμενικότητα αυτών των εικόνων;

Οι Έλληνες δεξιοί και κεντρώοι συγγραφείς

- Η **σκληρότητα** των σοσιαλιστικών καθεστώτων
- Έλλειψη ελευθερίας και **μαζική παραγωγή/μαζική αρχιτεκτονική**
- **Παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων** - ένα επαναλαμβανόμενο μοτίβο
- "Προσπαθούμε να περιγράψουμε την πραγματικότητα με βάση την αντικειμενικότητα".
- Πλησιάζοντας στη σύγχρονη εποχή: οι **αναπαραστάσεις των καθεστώτων γίνονται ακόμη πιο αρνητικές**. Γιατί;
- Προσωπικές **πολιτικές απόψεις, αλήθεια, προπαγάνδα** και ο παράγοντας της ελληνικής πραγματικότητας

Υπάρχουν θετικές πλευρές των καθεστώτων για τους υπε συζήτηση συγγραφείς;

- Πρόοδος στο επιστημονικό και πνευματικό επίπεδο
- Η πρόοδος ως αποτέλεσμα των σύγχρονων κοινωνιών, όχι ως πτυχή του σοσιαλισμού
- Αφήγηση ως ύμνος # αφήγηση ως περιγραφή της πραγματικότητας
- Πώς οι συγγραφείς αυτοί έχουν πρόσβαση στα κομμουνιστικά καθεστώτα;

Βασικές ιδέες και μοτίβα για τον Κομμουνιστικό Άλλο-Έλληνες δεξιοί και κεντρώοι συγγραφείς

- Προβληματικές πτυχές του **κοινωνικού και πολιτικού συστήματος**
- Έλλειψη ελευθερίας, φτώχεια και καθυστέρηση
- Η **παράμετρος της τέχνης**: έλλειψη έμπνευσης και αφοσίωσης στο σοσιαλισμό
- Έλλειψη ελευθερίας και απομόνωση από τη δυτική κουλτούρα
- Διώξεις, βασανιστήρια και σκληρή αστυνόμευση
- ○ "Βαλκάνιος Άλλος" ως **θύμα**

Ορίζοντας τον 'Homo Socialisticus'

- **Homo Socialisticus** σύμφωνα με τους Έλληνες **αριστερούς** συγγραφείς: (ευτυχισμένος, έλλειψη εγωισμού, ισότητα των δύο φύλων, μορφωμένος, επιστημονικό ενδιαφέρον, διανοούμενος, σκληρά εργαζόμενος, σεβάσμιος, πιστός στο Κόμμα)
- **Homo Socialisticus και φόβος**
- **Άγνοια του δυτικού πολιτισμού**
- **Φτώχεια, αγωνία για το μέλλον και υποταγή στο καθεστώς**

Το κείμενο του Γιώργου Θεοτοκά για τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία

- Ταξιδιωτικό κείμενο με τον τίτλο **Ταξίδια: Σοβιετική Ένωση-Βουλγαρία**
- Οι επισκέψεις του συγγραφέα στις προαναφερθείσες χώρες μεταξύ 1962 και 1965
- Το έτος έκδοσης (1971) και **η ελληνική δικτατορία**
- Ο Θεοτοκάς υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες διανοούμενους του 20ού αιώνα και, βέβαια, ένας από τους θεμελιώδεις εκπροσώπους της **Γενιάς του '30**
- Αν και ιδεολογικά αντίθετος με τον κομμουνισμό, επιχειρεί να καταγράψει **αμερόληπτα** την κατάσταση στα βαλκανικά κομμουνιστικά καθεστώτα.
- **Εντυπώσεις** από την περιοδεία του στις χώρες που επισκέφθηκε
- Η **άμεση καταγραφή της βαλκανικής πραγματικότητας**
- Επικεντρώνει τον λόγο του σε **πολιτικά, κοινωνικά και πολιτιστικά ζητήματα**

Το κείμενο του Γιώργου Θεοτοκά για τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία

- Στο κείμενό του επιμένει συχνά στην αίσθηση της **ανελευθερίας**, αλλά και στη **μαζικοποίηση της κοινής γνώμης**
- **Κομμουνιστική ιδεολογία** και **έλλειψη ελευθερίας**
- Η εικόνα των κομμουνιστικών καθεστώτων ως **αυταρχικών συστημάτων**
- **Μονοτονία της καθημερινής ζωής** και **έλλειψη ατομικότητας**
- Ο Θετόκας δεν κάνει προβλέψεις για το μέλλον του σοσιαλισμού
- Ο **"ολοκληρωτικός χαρακτήρας"** της εκπαίδευσης
- Αναφορές στις **"θεαματικές τεχνικές εξελίξεις"** στις κομμουνιστικές βαλκανικές κοινωνίες και στις **"εξαιρετικές επιδόσεις στις επιστήμες"**

Το κείμενο του Θεοτοκά για τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία

- Η ταξιδιωτική λογοτεχνία του Θεοτοκά ενσωματώνει **πολιτιστικές, πολιτικές, οικονομικές και πολιτικές προεκτάσεις**
- Μια **πολιτιστική εξέταση** των βαλκανικών κρατών
- Ξεκινά με το ταξίδι του στη Ρουμανία: αλληλεπίδραση με Ρουμάνους συγγραφείς και το ενδιαφέρον τους για τον ελληνικό πολιτισμό
- Η έκπληξή τους για το ταξίδι του Θεοτοκά (ελληνική δικτατορία)
- Ο κομμουνισμός ως **διαχωριστικός παράγοντας μεταξύ Ελλάδας και Βαλκανίων σε πολιτιστικό επίπεδο**

Το κείμενο του Γιώργου Θεοτοκά για τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία

- Η **πολιτισμική διχοτόμηση** μεταξύ Ελλάδας και Βαλκανίων στο ελληνικό φαντασιακό
- Η ιδέα περί "**ελληνικής ανωτερότητας**" και η προσπάθειά του να **αποδομήσει τα στερεότυπα**
- **Κομμουνισμός και πολιτιστικός απομονωτισμός**
- Οι εντυπώσεις του συγγραφέα από το Βουκουρέστι: η αρχιτεκτονική της πόλης και "**το πνεύμα του νέου καθεστώτος**"
- Η κριτική στον **περιορισμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων** και **στη μαζικοποίηση της ζωής**
- Εντυπώσεις σχετικά με τη Βουλγαρία: Η αφήγηση ξεκινά με την περιγραφή της κυρίαρχης εικόνας του βουλγαρικού έθνους **ως βίαιου και εχθρικού προς το ελληνικό έθνος**
- Ο Θεοτοκάς επισημαίνει ότι η εικόνα αυτή κυριαρχούσε στη φαντασία των παιδιών της γενιάς του μέσα από "**οράματα μεσαιωνικών θρύλων**", (Π.Σ. Δέλτα και Ίων Δραγούμης)

Γιώργος Θεοτοκάς: η μονοτονία των καθεστώτων και η πολιτιστική διάσταση μεταξύ Ελλάδας και Βαλκανίων

"Μια **αρχιτεκτονική της μάζας** που εκφράζει το πνεύμα του νέου καθεστώτος: **βιομηχανοποίηση και ομαδοποίηση της κοινωνίας**, και υποταγή της ζωής σ' ένα **αυστηρό, ενιαίο ρυθμό.**"

"Η δεύτερή μου παρατήρηση είναι ότι ο τόπος μας σήμερα, στην Ανατολική Ευρώπη, είναι απίθανα **παρεξηγημένος και αδικημένος**. Μας κατατάσσουν δηλαδή στην ίδια κατηγορία με την Ισπανία του Φράνκο, σαν μία χώρα όπου το πνεύμα στενάζει κάτω από την τυραννία του πιο στυγνού σκοταδισμού

Το κείμενο του Μηνά Λαμπρινίδη για την Αλβανία

- Η *Αλβανία σήμερα: Ταξιδιωτικές εντυπώσεις* (1981)
- Η επίσκεψη του Λαμπρινίδη στη μετα-χοτζική Αλβανία, υπό διοίκηση Ramiz Alia
- **Σύγκριση** του κειμένου του Λαμπρινίδη με άλλα ελληνικά κείμενα σχετικά με την Αλβανία εκείνης της εποχής
- Το αλβανικό κράτος ως **συνώνυμο της προπαγάνδας και της καθυστέρησης**
- Η εικόνα μιας "απέραντης, κομμουνιστικής τηλεόρασης".
- Η σκληρότητα του καθεστώτος και της αστυνομίας
- Η πολιτική του καθεστώτος απέναντι στην ελληνική μειονότητα
- Μια **γενική ατμόσφαιρα φόβου και προδοσίας**
- **Προπαγάνδα, επίπεδο πολιτισμού και κοινωνική ευτυχία**

Το κείμενο του Μηνά Λαμπρινίδη για την Αλβανία

- Η εικόνα της **σύγχρονης Αλβανίας** και η εικόνα της "Ελλάδας της δεκαετίας του 1960"
- Ο Αλβανός Άλλος που 'δεν μπορεί καν να φανταστεί τις ανέσεις του δυτικού κόσμου'
- Ο **απομονωτισμός** και τα ελληνικά **βήματα προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση**
- Η περιέργεια των αναγνωστών για την πραγματικότητα πίσω από τα σφραγισμένα σύνορα
- **Παντελώς διαφορετικές εικόνες για την ίδια χώρα-Γιατί;**

Μηνάς Λαμπρινίδης: ο αλβανικός πρωτογονισμός

- *Και η ζωή κυλά, με δουλειά, δουλειά, δουλειά! Οι Αλβανοί στην μεγάλη πλειονότητα δεν έχουν επίγνωση της άθλιας ζωής που κάνουν. Γι' αυτό και η άρχουσα τάξη του 'PPSH' φροντίζει να τους κρατάει σ' απομόνωση. Ξένα περιοδικά και εφημερίδες ή βιβλία δεν κυκλοφορούν στο εσωτερικό. Το ραδιόφωνο και η τηλεόραση κάνουν πλύση εγκεφάλου. Και οι ξεναγοί δικαιολογούν την απομόνωση.- "Δεν αφήνουμε να διαφθείρουν τη νεολαία μας".*
- *"Η άφιξή μας δεν πέρασε απαρατήρητη. Γύρω από το τουριστικό λεωφορείο είχε συγκεντρωθεί αρκετός κόσμος. Μερικοί ήταν εργάτες που σχόλαγαν από κάπου εκεί κοντά. Πλειοψηφούσαν τα μικρά παιδιά. Σχολιαρούδια που μας κοιτούσαν περίεργα... θαύμαζαν το πούλμαν. Δικαιολογημένος ο θαυμασμός στο μεγάλο όχημα. Ήταν το πρώτο πούλμαν που έμπαινε με τους επιβάτες του στην αλβανική επικράτεια". 'Μας πληροφορούν ότι πρόκειται να γίνει κάποια γέφυρα. Πράγματι έχουν αρχίσει 'έργα'. Οι εργάτες χρησιμοποιούν 'καλέμι' και βαρειές για να σπάσουν την άσφαλτο. Ούτε ένα κομπρεσέρ...Το θέαμα ήταν περίεργο και μιας παραξένεψε. Φανταστήτε όμως αργότερα την έκπληξή μας, όταν βρεθήκαμε στην κεντρική πλατεία των Τιράνων και είδαμε το ίδιο θέαμα. Εργάτες καθισμένοι σε σκαμνιά έκοβαν με 'ματρακά' και 'καλέμι' την τσιμέντινη επιφάνεια της πλατείας, για να τοποθετήσουν διακοσμητικά τούβλα[...] Δεν ήταν μόνο το σπάσιμο του τσιμέντου πρωτόγονο. Ακόμα και την άμμο και το τσιμέντο το μετέφεραν γυναίκες- εργάτριες επάνω σε χαρτόνια".*
- *'Εδώ η ρύπανση είναι μεγάλη. Θα έχει υπερβεί τα όρια του επιτρεπτού. Αυτό όμως είναι 'ψιλά γράμματα' για τους απλοϊκούς Αλβανούς που έχουν παντελή άγνοια από σύννεφα ρύπων και μετρήσεις"*

Πέτρος Μαραζόπουλος
petrosmarazopoulos@gmail.com
Φεβρουάριος 2024